

HETÉRY A ICH PATRÓNKA AFRODITA

VERONIKA DRÁBOVÁ

Stupeň, forma, ročník štúdia: Mgr., denná, 1.

Študijný program: učiteľstvo dejepisu a slovenského jazyka a literatúry

Konzultant: PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.

Kľúčové slová: Afrodita, hetéra, krása, žena

1 Hetéry a ich patrónka Afrodita

Príspevok sa venuje gréckej mytológii a každodennému životu gréckeho ľudu. Pokúšame sa analyzovať život hetér, ktoré okrem úlohy uspokojovať prirodzené ľudské potreby v rámci gréckej spoločnosti, mali aj svoj osobný život.

1.1 Pojem hetéra

Grécke bájoslovie pozná najrôznejšie milostné vzťahy: vášeň, sklamanie, zabudnutie, zhnusenie, ale taktiež vernosť, vytrvalosť, vďačnosť, samozrejme, aj ich následky: odmenu i zatratenie. Dráždivé kúzlo príležitostného milostného aktu priťahovalo oddávna každého muža. Okrem skutočných manželiek, plodiacich potomkov, zdieľali občas i iné ženy pánovho domu jeho lôžko. V takom vzťahu netreba hľadať nevôľu či násilie, tieto ženy mali nezriedka významnú úlohu, často bol takýto vzťah výsledkom spoločného záujmu. Podľa toho, v akom vzťahu sa žena – súložnica objavovala, vznikali ich pomenovania (Bahník, 1970, s. 8). Gréci radili svoje prostitútky podľa hodnoty do troch základných kategórií: deiktridy, auletridy a hetéry. Deiktridy sa vystavovali v oknách alebo otvorených dverách nevostincov. Takmer všetky boli otrokyne a žili v zlých podmienkach. Auletridy boli speváčkami a tanečnicami, niektoré vedeli hrať na hudobný nástroj alebo ovládali akrobatické čísla, pozývali si ich do uzavretej spoločnosti, na ceremoniály, festivaly. Tešili sa obľube aj na verejnosti. Za elitu gréckej prostitúcie sa považovali hetéry (Ringdal, 2000, s. 62 – 63). Polatinčené slovo hetéra sa vyskytuje už u Homéra vo význame priateľského vzťahu, ale v žiadnom prípade nie vo význame erotického vzťahu k mužovi, napr. Eris, bohyňa sváru je vo vzťahu k bohu Areovi jeho sestrou a hetairou, družkou. Gréčtina poznala slovo mužského rodu hetairios, druh označujúci člena aristokratickej vojenskej družiny a slovo ženského rodu hetaira, označovalo ženy družky stojace na rovnakom spoločenskom stupienku, žijúce podobným spôsobom života a tvoriacim aristokratické ženské družiny venujúce sa spevu, domácim prácam vyššieho charakteru, napr. tkaniu, obetám bohom. Hetéry tvorili spoločenskú skupinu rozdelenú na stupne, ich najširší stupeň ležal úplne na spoločenskom dne. Všetky predajné ženy sa neoznačovali ako hetéry. Tie najspodnejšie boli pornai a medzi nimi a drahými hetérami bolo veľmi veľa stupňov. Niektoré stupne označovali ich telesný vzhľad, iné napríklad ich obľúbené spôsoby. V tomto príspevku sme sa venovali hetéram na vrchole tejto rozsiahlej spoločenskej skupiny. Objavujú sa od prvej polovice 6. storočia pred n. l. Pôvod mali v iónskej Malej Ázii a na susedných ostrovoch. Obdobím rozkvetu bolo 5. a 4. storočie pred n. l. Maloázijské prostredie ich naučilo ovládať spoločenské spôsoby, hudobné nástroje, poéziu i vybraný jazyk. Vzdelaný muž našiel u hetéry omnoho väčšiu možnosť využitia ako u manželky vychovanej pre rodinný život. A tak hetér v Grécku pribúdalo, najmä v prístavných mestách a v mestách s demokratickým zriadením (Bahník, 1970, s. 8 – 14).

1.2 Cena za slobodu

Kým aténska demokracia a grécka kultúra v 5. storočí pred n. l. kvitla, grécke ženy boli vystavené poslušnému životu v domácnosti. O Aténach sa v tomto období hovorilo ako o meste, kde nie sú iné ženy ako hetéry a auletridy. Manželky a mladé dievčatá z počestných rodín žili v tajomnej izolácii, ak sa ukázali na verejnosti, mohlo to znamenať, že v domácnosti niečo nefunguje. Grécky rozprávač Demosthenes výstižne povedal, že muži jeho doby majú „*hetéry pre radosť, konkubíny pre potešenie tela a ženy, aby zaistili legitímny beh domácnosti*“. Hetéry sa mohli slobodne prechádzať na všetkých miestach, slobodnejšie ako manželky miestnych obyvateľov, hoci nemali rovnaké práva ako slobodné dcéry či manželky. Taktiež bolo neprípustné zobrazovať počestné ženy nahé, preto nie je prekvapivé, že deväť z desiatich zobrazených žien na gréckej keramike museli byť hetéry a auletridy. Mnoho výjavov zo života hetér sa preto nachádza na džbánoch a vázach. Aspasiá, Frýnié a ostatné grécke hetéry sa stali prvými slobodnými ženami vo svetových dejinách. Pred nimi existovali egyptské, mezopotámske a perzské princezné, ktoré dosiahli vzdelanie, vedeli tancovať, spievať a mali vyberané spôsoby, no ony sa v takom postavení už narodili. Naopak, grécke hetéry sa oslobodili, vykúpili, dosiahli literárne vzdelanie, pestovali svoje telá, a preto boli schopné najlepším mužom svojej doby porozumieť omnoho lepšie ako všetky východné princezné. Predaj sexu bol v tej dobe, žiaľ, jediným možným remeslom žien, vďaka ktorému mohli získať slobodu. Väčšina hetér si slobodu kúpila. Ak znamenali nárast svojej popularity, bolo pre ne výhodné vykúpiť sa čo najskôr. Najbežnejšou metódou dosiahnutia slobody bolo založenie malej skupiny priaznivcov, ktorí žene zaistili potrebnú sumu peňazí, aby sa mohla z verejného domu vykúpiť. Keď bola na slobode, splácala peniaze priaznivcom späť. Po splatení dlhu si mohla budovať vlastný kapitál. Hetéry sa museli predávať oveľa drahšie ako všetky ostatné, veď mali mnohonásobne vyššie výdavky. Bohom obetovali veľké symbolické dary, museli myť vždy krásne upravené domovy, mäkké posteľe, krásne oblečenie. Finančne náročné bolo tiež udržanie si fyzickej krásy, to všetko bola ich priorita (Ringdal, 1970, s. 63 – 67). Okrem získania slobody, ženy motivovala k rozhodnutiu stať sa hetérou i bieda. Vlastné matky presviedčali svoje dcéry, aby sa stali hetérkami. Videli príležitosť zabezpečiť seba i rodinu. Napríklad Krobyla v Lukianových rozhovoroch, dohovára dcére po prvom milovaní s mužom, nech sa stane hetérou. Otec, kováč, zomrel pred dvoma rokmi, odvtedy len živorili. Podľa nej má dcéra predpoklady stať sa slávnou hetérou, avšak musí zmeniť svoje spôsoby, lebo hetéra: „*Po prvé sa vkusne a pekne nosí, úhľadne strojí a je vládna ku všetkým, nerehoce sa na celé kolo, ako to ty robíš, ale milo a pôvabne sa usmieva. Potom sa vie spôsobne baviť a keď sa k nej niekto pridá alebo ju odprevádí domov, ani nesklame jeho nádeje, ale ani sa nevešia mužom na krk.*“ Z rozhovoru sa dozvedáme i to, že hetéry musia spať najmä s takými mužmi, ktorí nie sú až takí príťažliví alebo sú starší, lebo tí dávajú viac, krásni muži chcú len jedno, byť krásni (Lukianos, 1962, s. 174 – 176).

1.3 Pestovanie krásy

Zdôrazňovanie telesných pôvabov a zakrývanie nedostatkov, vlastná kozmetika, to boli výsady hetér. Práve v staroveku sa stretávame s tým, že módné trendy udávali prostitútky a nimi sa inšpirovali a preberali módu počestné ženy. Pôvodne boli pestré šaty vhodné len pre predajné ženy, počestnej žene vraj pristali jednoduché biele šaty bez ozdôb, no ženská záľuba v krásnych veciach postupne dosiahla posun aj v tejto oblasti. Hetéry milovali drahé šperky a ozdoby hlavy, obľúbený bol náhrdelník zo zlata, drahokamov, farebné stuhy cez prsia, vejáre, náušnice, dokonca zlaté sandále. Na toaletnom stolíku nemohli chýbať voňavé masti. Používali líčidlá, obľúbenými bol kriedový prášok, lakmusovú a míniovú červenú. K pleti, žiaľ, neboli tieto prípravky šetrné, na tvári sa im tvorili škvrny. Vlasy si farbili, vedeli si ich krásne upraviť, k hustej hrive si dopomáhali príčeskami a parochňami. Mimo riadne obľúbené boli ženy hladké ako deti, na odstránenie chlpkov využívali epiláciu horúcou živicom alebo pomocou klieštikov. Veľmi dôležitá bola hygiena, všeobecným zvykom bolo umývanie sa pred súložou aj po nej. V tomto im pomáhalo rozvinuté antické kúpeľníctvo. Časté umývanie tvorilo podstatnú časť ich života, pri tomto úkone im pomáhali slúžky či otroci. Veľkú pozornosť venovali aj ústam a zubom. Keďže ústa mali významnú úlohu pri milovaní, často si ich vyplachovali vodou, tým sa vyvarovali akémukoľvek pachu z úst (Neumann, 1970, s. 183 – 194). Už vyššie spomínaná Krobyla prikazuje dcére, nech sa ide vykúpať, keby náhodou prišiel jej milenec Eukritos (Lukianos, 1962, s. 176). Hoci nevedeli o možnosti nákazy chorobami, prostitúciu zo zdravotného hľadiska preto nepo-

važovali za nebezpečnú, antickí ľudia sa vyhýbali pohlavnému styku s tými, ktorí mali na sebe jasné známky choroby, dôvodom bol odpor nechut' (Neumann, 1970, s. 195). Dokazuje to aj rozhovor nešťastne zaľúbeného Tryfaina s hetérou Charmides, zaľúbil sa do inej hetéry, hoci mu Charmides prezradí o jej oveľa vyššom veku, odradí a zhnusí sa mu až vtedy, keď mu povie o lišajoch, ktorými je od krku po kolená pokrytá ako leopard. V tej chvíli na ňu zabudne a oddá sa milovaniu s Charmides (Lukianos, 1962, s. 187 – 189).

1.4 Hetéry a mágia

Hetéry boli poverčivé a verili v ľubostné čary. Mali im pomôcť pri získaní milenca, ktorého odhľadli intrigy inej hetéry či získaní novej lásky. V rozhovore hetér, Melitty a Bakchis, sa Melitta sťažuje priateľke, že iná hetéra jej odvábila milenca. Pýta sa či nepozná nejakú starenu, ktorá vie čarami vzbudiť v mužovi lásku, aj keby ju nenávidel. Bakchis sa zmieňuje o veľmi šikovnej starene zo Sýrie, ktorá jej v minulosti pomohla privábiť milenca Fania, hoci ona už v to ani nedúfala. Starena pýtala drachmu a bochník chleba, k tomu však treba priložiť soľ, síru, fakľu a niečo od muža, šaty či topánky, zavesí to na klíncec, zadymí sírou, do ohňa hodí trochu soli a vyslovuje pritom zaklínadlo v barbarskom jazyku. Aby Melitta vyvolala v milom nenávisť voči sokyni, mala dávať pozor, keď zanechá za sebou šľapaje, a zahľadiť ich tým, že svojou pravou nohou stúpi na jej ľavú šľapaj a svojou ľavou nohou na pravú šľapaj, zároveň vyriečť vetu: „Stojím na tebe a som nad tebou!“ (Lukianos, 1962, s. 169 – 171). Väčšina čarodejníc prichádzala z Tesálie, iné zo Sýrie a Frýgie, boli zväčša kupliarkami, používali svoje umenie pri okuňavých dievčatách alebo milencoch, pripravovali nápoje lásky a vedeli čarami privolať alebo odohnať lásku (Neumann, 1970, s. 187).

1.5 Zákazníci

Z gréckych dejín mnohí mocní muži podľahli čaru hetér. Periklés mal svoju Aspasiu, ktorá vedela konverzovať nielen s ním, no i s filozofom Prótagorom a sochárom Feidiom. Kvôli nej opustil aj manželku. Platón v dialógu Menexenos dokonca tvrdil, že prejavy prednášané pred aténskym ľudovým snemom nepísal on, ale Aspasia. Podobne Atéňčanka Thais, ktorá bola údajnou milenkou Alexandra Veľkého a po jeho smrti sa vydala za jeho generála Ptolemaia. Spolu s ním mala založiť helenistickú dynastiu v Egypte. Dve grécke hetéry, Gnathena a Glykera, sa stali kráľovkami v helenistickej dynastii Seleukovcov. Aj slávna Kleopatra s hrdosťou vyhlasovala, že pochádza z generálov a štátnikov z otcovej strany a z takmer neprerušeneho radu hetér z matkinej strany. Elita gréckych prostitútok prijímala svojich klientov na elegantných obedoch. Hostí zabávali tancom a spevom, na túto činnosť si niektoré hetéry prizvali auletridy, ony zasa zabezpečovali zábavu, flirt a duchaplný rozhovor. Niekedy mali oslavy hetér a ich zákazníkov formu pijatiky, inokedy šlo o čisté sexuálne orgie. Často sa všetko odohrávalo vo vlastných, krásne zariadených domoch hetér. Hetéry mali naozaj viac slobody ako iné ženy. Inak by neusporadúvali večierky, ktorých sa zúčastňovali výlučne bez mužov, samozrejme, večierok zavŕšili práve zábavou v mužskej spoločnosti (Ringdal, 2000, s. 64 – 72). Okrem mužských zákazníkov, sa o hetéry zaujímali aj ženy. Dôkazom môže byť rozhovor Klonariona s hetérou Leainaou, pýta sa jej či sú pravdivé reči o nej a bohatej Lesbanke Megille, ktorá sa do nej zaľúbila. Leaina odpovedá kladne, avšak hanbí sa povedať viac. Po kratšom dobiedzaní mu Leina opisuje, k čomu medzi nimi došlo. Po večierku poprosila Leainau, aby ostala spať vedľa nej a Korint'anky, o ktorej je známe, že má podobné chůtky ako Megilla. Najprv ju bozkávali, ale nielen tak, ako bozkávajú muži, teda pery na pery, ale trochu otvorili ústa, objímali a hladkali. Potom si zložila Megilla parochňu z hlavy, Leaina ju prirovnala výzorom k zápasníkovi, a Megilla sa jej priznala, že sa ako žena necíti, ale je len uväzneným mužom v ženskom tele. Leaina ju objala ako muža a ona ju bozkávala, činila sa a ťažko dýchala a robilo jej to nesmiernu rozkoš (Lukianos, 1962, s. 172 – 174).

1.6 Oslavy a výčitky

Hetéry boli milované, aj nenávidené. Mnohí im vyčítali ich prefíkanosť, falošnosť a nenásytnosť. Obviňovali ich z využívania mužov, ktorí na ne minuli celé majetky. V už spomínanom rozhovore Dorión obviňuje hetéru Myrtalu, že ho vymenila za iného, lebo on je chudobnejší. Kupec z Bitýnie, s ktorým začala spávať jej nosí drahé dary, no nevdá jej, že je starý, zavalitý a kožu má ako morský

jež (Lukianos, 1962, s. 197 – 199). Cena najobľúbenejších hetér sa mohla zdať vysoká. Museli sa zabezpečiť, kým mali možnosť. Hoci niektoré hetéry obletovali muži aj v pokročilom veku, skôr mnohé z nich padli medzi najnižšie prostitútky alebo sa stali kupliarkami (Neumann, 1970, s. 187 – 188). Niektoré hetéry sa zamilovali, boli verné jednému milému mesiace, ba aj pár rokov, odmietali lákavé dary a bohatších nápadníkov. Hetéra Ioessa svojmu Lyziasovi vyčíta, že nikdy od neho nepýtala peniaze, nikdy mu nezatvorila dvere pred nosom, nenavádzala ho, aby oklamal otca alebo ukradol niečo matke a doniesol jej to, hoci iné to tak robia. Prijímala ho od začiatku zadarmo, kvôli nemu odmietala iných milencov a on sa jej teraz otočil chrbtom. Podobne matka vyčíta svojej dcére Muza- rion, že je hlúpa, keď verí sladkým sľubom milého, čo jej nič hodnotné nekúpil ani na Demetrinu slávnosť. Ona ho obhajuje slovami: „Ale je krásny a ešte ani nezarastá. A hovorí, že ma ľúbi, a pritom tak dojemne plače a sľubuje, že si ma vezme, a môžeme od neho mnoho dúfať, len čo ten jeho starý zavrie oči.“ (Lukianos, 1962, s. 189 – 193). Grécki muži sa síce nie vždy vyjadrovali kladne o hetérach, o tom, čo pre nich skutočne znamenali svedčí tento úryvok listu: „*Predávaš sa, ako sa predáva žoldnier, a zvezieš každého, kto zaplatí, ako námorný kapitán. Pijeme z teba ako z riek, be- rieme ťa do rúk ako ružu. Nehanbi sa za svoju prístupnosť, buď naopak hrdá na to, že si stále po ruke. Veď i voda je pre všetkých, oheň nepatrí len jednému, slnko je božstvo spoločné celému svetu.*“ (Bah- ník, 1970, s. 147).

Literatúra:

- BAHNÍK, V.: Listy hetér. Praha: Svoboda 1970. 230 s.
LUKIANOS: Rozhovory bohov a iné satyrické prózy. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1962. 315 s.
NEUMANN, S. K.: Dejiny ženy. Žena staroveká. Bratislava: EPOCH 1970. 295 s.
RINGDAL, N. J.: Dejiny prostitúcie. Brno: Doplněk 2000. 428 s.